

A Comparing the functions of the story elements in the two novels *Mutlaq Man Vaak al-Hayyat* and *Saq al-Bamboo* in the representation of the image of a Woman

Narges Ansari^١, Associate Professor of Arabic Language & literature- imam Khomeini international university

Niloofer Sahranavard Siahmazgi, M.A student of Arabic literature & Literature, imam Khomeini international university

Received: ٢٦-٠٨-٢٠٢٣

Accepted: ٠٦-٠٥-٢٠٢٤

Introduction: To depict a woman's image with the spread of feminist ideas in literature, male and female writers have presented the issues related to women and expressed the realities and shortcomings. In the opinion of feminist critics, the issue of women, being in the text or on the sidelines, and the way they are looked at, is a serious issue. In this regard, the authors use the elements of story in a special way in order to move the work towards the intended purposes. By examining and analyzing the elements used by the author, the message and purpose of the work can be reached. Male and female writers, according to their gender, experiences and purpose of writing novels, have written stories with different points of view regarding the position, personality and harms of women in the society. With the view that male and female ideologies cause differences in their works, the present study seeks to investigate the difference between male and female views on women's issues. Therefore, two works with a social theme have been selected from the same geographical region; regardless of the cultural, environmental, historical and political differences, the two works share the aforementioned conditions. Also, the impact of gender on storytelling and the way of using story elements are discussed. Two Kuwaiti authors were selected for this purpose, Khola al-Qazwini with the novel *Mutalaqa min Waqi'e al-Hayya* and Saud al-Sanausi with the novel *Saq Al-Bamboo*. Most researches on women's issues have been written separately by males or females. This research seeks to investigate the image of women in the literary works of male and female authors by considering the factor of gender in order to clarify the differences caused by the gender of the authors.

Methodology: This research is conducted to answer the question 'How are the elements of the story used in the two works?' To this end, the impacts of the views and ideologies of the two authors on the story elements of their novels and the image of women there are examined.

Results and discussion: Based on the results of this research, the subject of the two novels is the social problems that Al-Qazvini has narrated in the scope of "Family". With a view far from extremes, he depicts the contribution of men and women to the stability of the family. He considers the role of women to be the main one, but, in the wider scope of "society", Sanousi has addressed the poverty and economic well-being of the society. Women are also affected by the conditions. Perhaps due to her

^١- Corresponding Author Email: n.ansari@hum.ikiu.ac.ir

being a woman and her special view on the important issues of marriage and motherhood, Qazwini, has set her goal to express the importance of the family and couple's relationships and has tried to make her reader understand this important institution with a fair view, but Sanousi's view is beyond it; it is focused on economic issues and class conflicts in the society and has a more police view of the issues. As a result of the author's point of view, in the novel *Mutlaqa Man Waqat Al-Hayya*, men and women jointly contribute to creating knots and untying the story. But, in *Saq Al-Bamboo*, most of the knots are created by the women of the story. Finally, with the action of a man, the knots are untied and the story reaches peace and tranquility. Therefore, the women in the two works have a central role in the story and influence the course of the events. They are different from each other. The presence of women in the novel by the female author leads to a happy ending (the remarriage of Leila and Mustafa together). The novel by the male author, however, has an unpleasant ending (Hosieh's despair and disillusionment with his father's family and his return to the Philippines). In order to express their desired concepts, both authors chose their same-sex narrator in the first person to narrate the events and difficulties of the main character's life, but Al-Qazwini also introduces an omniscient narrator in order to express more dimensions of the character's life and emotions. This type of perspective is one of the signs of women's writing, and it provides a context for the active participation of men.

The social changes related to the position of women, on the one hand, have created new images of them in literary writings, and, on the other hand, the authors' way of looking at the subject has affected the structure and form of the works. Khola's image is a balanced image of a woman who, while playing the roles of wife and mother, can also be successful in the society. In her novel, women are at the center of events and are effective in changing their and others' lives. As for Sanausi, women are passive and submissive to the society and the demands of others or have emotional and personality crises while having the power to change.

Keywords: Image of women, Story elements, Khola al-Qazwini, Saud al-Sanausi.

References

- Abbas, Bassem Mohammad, (٢٠١٨), Al-Hadsur al-Naswi in al-Sanausi's narrations: Reading in al-Hytsop and al-Muhammad, Al-Adab Research Magazine, volume ٢٩, number ١١٣, pp. ٣٥٧-٣٧٩. DOI: [10.21608/SJAM.2018.144882](https://doi.org/10.21608/SJAM.2018.144882). [In Arabic]
- Abrams, Meyer Howard, (٢٠١٣), dictionary of literary terms, translator; Mehdi Shahsawari, first edition, Kerman: cultural services. [In Persian]
- Abu Ali, Raja and Akram Habibi-Bardbari, (٢٠١٩), "Al-Shafa'i's Simaiya in the Narrative of Yatalebani with the Complete Dance of Lemni Al-Shafi'i", Adab Al-Arabi, No. ١, Spring and Summer, pp. ١١١-١٣٢. DOI: [10.22059/JALIT.2019.207060,711900](https://doi.org/10.22059/JALIT.2019.207060,711900). [In Arabic]
- Al-Dahi, Muhammad, (٢٠١٣), The Image of Al-Ana and the Afterlife in Al-Sard, Al-Tabba Al-Oli, Cairo: Rouya. [In Arabic]
- Al-Qazwini, Khoulah, (٢٠٠٦), Matlaqa Man Waqat al-Hayya, first edition, Beirut: Dar al-Safa. [In Arabic]

- Al-Sanausi, Saud, (۲۰۱۲), *Bamboo Leg*, first edition, Beirut: Al-Dar al-Arabiya Lulloom Publishers. [In Arabic]
- Bahramipour, Noushin and Razihsadat Mirsifi, (۲۰۱۹), "Analysis of Sahar Khalifa's Unreal Women's Men's novel according to Michel Foucault's power-oriented theories", *Scientific Journal of Iranian Language and Arabic Literature Association*, No. ۵۷, Winter, pp. ۱۶۴-۱۴۱. [In Persian]
- Biniyaz, Fathullah (۲۰۱۲), an introduction to story writing and narratology, ۴th edition, Tehran: Afraz. [In Persian]
- Dixon, Frank E. and Sarah Smith, (۲۰۱۲), *Profession: Storyteller*, Volume ۲, translators; Kaveh Fuladinasab and Maryam Kohensal Nodehi, second edition, Tehran: Zavash. [In Persian]
- Fatahi, Hossein, (۱۳۸۶), *story, step by step*, first edition, Tehran: Sarir. [In Persian]
- Irani, Naser (۱۳۶۴), *Story: Definitions, Tools and Elements*, first edition, Tehran: Children and Adolescent Intellectual Development Center. [In Persian]
- Jamali, Zahra, (۱۳۸۵), *Siri in the structure of the story*, first edition, Tehran: Hamadad. [In Persian]
- Kaheh, Alireza Walzaml, (۱۴۳۶), "Multiplicity of Voices in Al-Zini's Narration of Blessings by Jamal Al-Ghatiani", *Al-Laghga al-Arabiyyah and Etiquette*, No. ۴, Winter, pp. ۶۲۱-۶۰۳. DOI: [10.22059/JAL-LQ.2015.04400](https://doi.org/10.22059/JAL-LQ.2015.04400). [In Arabic]
- Karachi, Roohangiz, (۲۰۱۴), "How Gender Influences Literature", *Women in Culture and Art*, No. ۲, Summer, pp. ۲۴۱-۲۲۳. DOI: <https://doi.org/10.22059/jwica.2015.07077>. [In Persian]
- Obstfeld, Raymond, (۲۰۱۲), *staging in the novel*, translator; Abdullah Karimzadeh, first edition, Tehran: Surah Mehr. [In Persian]
- Payandeh, Hossein, (۱۳۸۲), *Critic discourse; Essays in literary criticism*, first edition, Tehran: Roozangar. [In Persian]
- , (۲۰۱۸), *Theory and Literary Criticism of an Interdisciplinary Textbook*, Volume ۲, Second Edition, Tehran: Samit. [In Persian]
- Shamisa, Siros, (۱۳۸۸), *literary criticism*, third edition, Tehran: Mitra. [In Persian]
- Suleiman, Nabil, (۲۰۱۸), *Fitnah al-Sard and Al-Samat*, fourth edition, Syria: Dar al-Hawar. [In Arabic]
- Zare Bormi, Morteza, (۲۰۱۷), "Exhibits of femininity and masculinity in women's and men's writing", *Contemporary Persian Literature*, No. ۲, Autumn and Winter, pp. ۱۱۶-۹۹. DOI: [10.30460/COPL.2018.3074](https://doi.org/10.30460/COPL.2018.3074). [In Persian]

مقایسه کارکرد عناصر داستانی دو رمان «مطلقة من واقع الحیاة» و «ساق البامبو» در ترسیم سیمای زن

نرگس انصاری^۱، دانشیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

نیلوفر صحرائورد سیاهمزیگی، کارشناس ارشد رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹

چکیده

در نظر منتقدان فمینیستی، مردان با نگاه مردسالارانه، تصویر متفاوتی از زنان در رمان‌ها ارائه می‌دهند و برخلاف نویسندگان زن بر نقش‌های خاصی از زنان تأکید می‌کنند، افزون بر این تمایز محتوایی، چه بسا این تفاوت در نحوه گزینش و چینش عناصر داستانی نیز قابل مشاهده باشد. بر این اساس پژوهش حاضر تلاش دارد فارغ از تفاوت‌های محیطی و فرهنگی با انتخاب دو نویسنده کویتی؛ «خوله القزوینی» با رمان «مطلقة من واقع الحیاة» و «سعود السنعوسی» با رمان «ساق البامبو» را به روش توصیفی - تحلیلی بررسی و نحوه انعکاس نگاه مردانه و زنانه‌ی نویسندگان را به زنان در عناصر داستانی چون درون‌مایه، موضوع، پیرنگ و زاویه‌ی دید آثارشان نشان دهد. بخشی از دستاوردهای پژوهش نشان می‌دهد که زنان در این دو اثر از نظر تاثیرگذاری مثبت و منفی بر سیر حوادث و پیرنگ داستان متفاوت هستند و در نتیجه، حضور آن‌ها منجر به پایان خوشایند یا ناخوشایند حوادث می‌شود. همچنین محتوا و شکل اثر به خوبی با اهداف نویسنده مطابقت دارد و همانطور که نویسنده‌ی زن در عقیده‌ی خود باور به نقش دوطرفه‌ی زن و مرد دارد، نقش مشترکی نیز برای هر دو در گره‌افکنی و گره‌گشایی قائل می‌شود و یا با انتخاب زاویه‌ی دید متنوع، به هر دو شخصیت امکان حضور در روایت را می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: تصویر زن، عناصر داستان، خوله القزوینی، سعود السنعوسی، مطلقة من واقع الحیاة، ساق البامبو.

^۱-پست الکترونیکی نویسنده‌ی مسئول: n.ansari@hum.ikiu.ac.ir

مقدمه

با گسترش افکار فمینیستی در ادبیات، نویسندگان مرد و زن، مسائل مربوط به زنان را در آثار خود بازنمایی کردند و از ادبیات برای بیان واقعیت‌ها و کاستی‌ها، جلب تأمل و درنگ خوانندگان، ارائه‌ی راه‌حل‌ها و دیدگاه‌هایشان استفاده کردند. در عقیده‌ی منتقدان فمینیستی، مسأله‌ی زنان، در متن یا حاشیه‌بودن و نوع نگاه به آن‌ها به مسأله‌ای جدی تبدیل شد. با توجه به اینکه نویسندگان در راستای هدف خود از عناصر داستان به‌گونه‌ای خاص بهره‌می‌برند تا جهان اثر نیز به سوی مقصود موردنظر آن‌ها حرکت کنند، پس با بررسی و تحلیل عناصر به‌کارگرفته‌شده‌ی نویسنده، می‌توان به پیام و هدف نگارش اثر دست‌یافت. نویسندگان مرد و زن، متناسب با جنسیت، تجربیات و هدف‌شان از نگارش رمان با دیدگاهی متفاوت نسبت به جایگاه، شخصیت و آسیب‌های متوجه‌ی قشر زنان در جامعه، داستان‌پردازی نموده‌اند. پژوهش حاضر با این دیدگاه که ایدئولوژی مردانه و زنانه موجب ایجاد تفاوت در آثار آن‌ها می‌شود، تلاش دارد تا تفاوت نگاه مردانه و زنانه را به مسائل حوزه‌ی زنان مورد بررسی قرار دهد؛ از این‌رو دو اثر با موضوع اجتماعی، از یک منطقه‌ی جغرافیایی انتخاب شده است تا فارغ از تفاوت‌های فرهنگی، محیطی، تاریخی و سیاسی، به واسطه‌ی اشتراک در شرایط مذکور صرفاً بحث تأثیر جنسیت بر داستان‌پردازی و شیوه‌ی به‌کارگیری عناصر داستانی مورد بررسی قرار گیرد؛ بنابراین دو نویسنده‌ی کویتی، یعنی خوله القزوینی با رمان «مُطَلَقَة مِنْ وَاقِعِ الْحَيَاةِ» و سعود السنعوسی با رمان «ساق البامبو» انتخاب شد. غالب پژوهش‌ها در بحث از مسائل زنان به‌صورت جداگانه، میان نویسندگان مرد یا نویسندگان زن تألیف شده است؛ اما این پژوهش در پی آن است تا بازنمایی تصویر زنان را در اثر ادبی نویسندگان مرد و زن با در نظرگرفتن عامل جنسیت بررسی نماید تا تفاوت‌های ناشی از جنسیت نویسندگان روشن شود. لازم به ذکر است که به دلیل تفصیل مباحث، تنها چهار عنصر موضوع، درون‌مایه، پیرنگ و زاویه‌ی دید بررسی و به عناصر دیگر در پژوهشی دیگر پرداخته خواهد شد. این پژوهش در پی آن است تا به سؤالات زیر پاسخ دهد:

۱. عناصر مورد بررسی داستان، به چه صورت در دو اثر به‌کار گرفته شده است؟

۲. تأثیر نگاه و ایدئولوژی دو نویسنده بر عناصر داستانی، چه تصویری از زن را در این دو رمان

بازنمایی می‌کند؟

پیشینه‌ی پژوهش

در خصوص تصویر زن در رمان‌های عربی آثار متعددی به نگارش درآمده که می‌توان به برخی از آن‌ها اشاره نمود:

فاطمه ذوالقدر در مقاله‌ای با عنوان «شخصیت زن در ادبیات معاصر کویت (با بهره‌گیری از داستان‌های لیلی العثمان)» (دراسات في العلوم الإنسانية، ش ۱۸: ۱۳۹۰)، با طرح دیدگاه نویسنده (لیلی عثمان) از ماهیت و نقش زنان در زندگی به این نتیجه می‌رسد که سختی‌های زندگی، موجب سرکشی در برابر سرنوشت اسفناک آنها شده و بیان مشکلات زنان، هدف اصلی و محور اساسی داستان‌های زنان کویت است.

انسیه خزعلی و سمیه اونق در مقاله‌ی «تصویر الشخصية في روايات خولة القزويني؛ البيت الدافئ و سیدات و آنسات نموذجاً» (مجلة الجمعية العلمية الايرانية للغة العربية و آدابها، ش ۲۳: ۱۳۹۱)، با واکاوی دو رمان «البيت الدافئ» و «سیدات و آنسات»، ضمن بررسی سبک پردازش شخصیت‌ها و پیچیدگی یا سادگی آن‌ها، به وجود گرایش‌های زن‌گرایانه و سنتی در نویسنده می‌رسند.

همچنین انسیه خزعلی و سمیه اونق در مقاله‌ی دیگری با عنوان «المرأة في روايات خولة القزويني، البيت الدافئ و سیدات و آنسات نموذجاً» (مجلة اللغة العربية و آدابها، ش ۳: ۱۳۹۴)، شخصیت‌پردازی زنان در دو رمان مذکور را بررسی و تصاویر منعکس‌شده از زنان را در این رمان‌ها با نقش‌های مختلف فردی و اجتماعی ابراز می‌نماید.

زینب ظهیری در پایان‌نامه‌ی «بررسی عنصر شخصیت در رمان ساقه بامبو از سعود السنعوسی» (۱۳۹۵) به بررسی و تحلیل شخصیت‌پردازی رمان «ساقه بامبو» می‌پردازد و به دنبال درون‌مایه‌های اجتماعی اثر است. در این پژوهش نویسنده به این نتیجه می‌رسد که در این رمان انسان عرب، برخلاف بسیاری از آثار پیشین، از موضع ضعف با دیگری مواجه نمی‌شود، بلکه

برعکس در جایگاه دیگری ثروتمند و قدرتمند قرار می‌گیرد تا در نگاه سوژه‌ی شرقی، قهرمان فیلیپینی رمان، در جایگاه ابژه مورد نقد و بررسی واقع گردد.

باسم محمد و لطیف محمود محمد در مقاله‌ی خود با عنوان «الحضور النسوي في روايات (السنعوسي): قراءة في الأنماط والعلاقات» (مجله بحوث كلية الآداب، ش ۱۱۳: ۲۰۱۸)، آثار سنعوسی را از دو منظر مورد بررسی قرار داده است: شکل حضور زنان در آثار او، بحران‌های آنها و نوع رابطه‌ی زنان و مردان که اغلب بیانگر تسلط فرهنگی و اجتماعی مردان بر زنان است و رابطه‌ای نامتوازن، همراه با محرومیت و ناامیدی و سرکوب برای زنان. البته مقاله، به چگونگی بازتاب این مسائل در عناصر داستانی پرداخته است.

قدسیه شهرام‌پودینه در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «بررسی و تحلیل عناصر داستانی ساق البامبو اثر سعود السنعوسي» (۱۳۹۷)، با بررسی عنصرهای داستانی به دنبال بیان آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ناشی از تعصبات نژادی بوده و بیان می‌کند که سنعوسی در رمان ساقه بامبو به دین در بُعد انسانی و صلح جویی آن پرداخته است.

علی اصغر حبیبی و همکاران در مقاله‌ی «بررسی سطوح سلامت روانی در شخصیت‌های رمان ساق البامبو بر اساس تئوری آتیاگرام» (نقد ادب معاصر عربی، ش ۲۱: ۱۳۹۹)، سطوح سلامت روانی شخصیت‌های مختلف داستان را بررسی و به این نتیجه رسیده است که اکثر شخصیت‌ها تعادل روحی و روانی خود را در شرایط سخت حفظ نموده و با ناملاپمات جامعه و زندگی شخصی‌شان تا حد توان جنگیده‌اند.

همانطور که ملاحظه می‌شود، رویکرد مقایسه‌ای میان دو اثر و نیز بررسی تأثیر نگاه جنسیتی بر قالب و محتوای آنها توسط نویسندگان مرد و زن در پژوهشی مورد توجه قرار نگرفته است و پژوهش‌های انجام‌شده در باب رمان «ساق البامبو» نیز از منظر نقدادبی مربوط به مطالعات زنان نیست.

زنان در نقد فمینیستی

یکی از رویکردهای نقدادبی فمینیستی، بازنمایی تصویرزنان در آثار ادبی است. «از اواخر سال ۱۹۶۰م، نقد فمینیستی به‌عنوان یک نگرش آگاهانه و گروهی توسط ویرجینیا وولف در ادبیات

مطرح شد» (بهرامی‌پور و میرصیفی، ۱۳۹۹: ۱۴۲). وولف عقیده داشت اگر ساحت‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تحت سیطره‌ی مردان است، اما دروازه‌ی ادبیات به روی تمام انسان‌ها به‌خصوص زنان گشوده‌شده تا واقعیت‌های زندگی و تجربه‌های مختلف‌شان را در قالب داستان به سایر زنان و مردان عرضه‌نموده و از این طریق، همراهی و همدلی آن‌ها را جلب نمایند.

«نقد فمینیستی، نقدی متوجه مؤلف است و به‌دنبال نقد عقیده‌ی نویسنده، پیرامون مسائل زنان است و اظهار می‌کند از بیشتر متن‌های ادبی، تنها صدای مردان منعکس می‌شود» (شمیسا، ۱۳۸۸: ۳۸۷). با تحلیل هر داستان، خواهان آگاهی‌بخشی به زنان درباره محدودیت‌هایی است که علاوه بر زندگی حقیقی، در دنیای داستان‌ها نیز متحمل شده‌اند و باید برای تغییر این شرایط قدمی بردارند. «هدف نقد ادبی فمینیستی، بررسی این موضوع است که برای تقویت یا تضعیف ستم بر زنان در نوشته‌های ادبی از کدام تمهیدها یا صنعت‌های ادبیات استفاده می‌شود. بنابراین نقد فمینیستی متن‌های ادبی، تحلیلی در این مطلب است که متن‌های مورد نظر، چگونه با عنصرهای داستانی، ساختارهای مردسالارانه را تأیید می‌کنند یا عناصر را به صورتی پردازش می‌نمایند تا قطعیت ساختارهای مردسالارانه، فرهنگ تأکیدکننده و افراد پایبند به آن را مورد مذمت قرارداده و به شکلی غیرمستقیم خواننده را به تلاش در جهت تغییر آن دعوت می‌کنند» (پاینده، ۱۳۹۸: ۹۱/۲-۹۲).

نظریه‌پردازان دو گرایش را برای نقد فمینیستی در نظر گرفته‌اند:

۱. تصاویر زنان در آثار ادبی (جلوه‌های زن).

۲. نقد زن نویسنده که به بررسی ویژه‌ی آثار نویسندگان زن و چگونگی پرداختن به موضوعات مختلف از منظر زنانه می‌پردازد. در بخش تصاویر زنان، «فمینیست‌ها به تحلیل و بررسی تصویر زنان در نوشته‌های ادبی با دیدگاه مردسالارانه می‌پردازند» (شمیسا، ۱۳۸۸: ۳۹۲) و «به این موضوع توجه می‌کنند که زن در آثار ادبی به‌خصوص آثاری که مردان پرداخته‌اند، با چه تصویری و با کدام نقش‌ها به مخاطب عرضه شده‌است. پیروان این نقد عقیده دارند که آثار نویسندگان مرد منطبق با هنجارهای فرهنگ مردسالار نوشته می‌شود» (پاینده، ۱۳۸۲: ۱۴۲)؛ زیرا در آثاری که مطابق با فرهنگ مردسالار نگاشته شده‌اند، «مردان با ویژگی‌هایی مانند دلیر، عاقل، فعال، غالب و زنان با صفاتی چون ترسو، احساساتی، منفعل، تسلیم‌شونده منعکس می‌شوند و در این آثار بیشتر به شخصیت مرد

به عنوان محور حوادث بها داده شده و به زنان نقشی حاشیه‌ای واگذار می‌شود» (آبرامز، ۱۳۹۳: ۲۳۴-۲۳۵)؛ در واقع «مرد داستان تا حد زیادی وقایع رمان را کنترل کرده و به دلیل توان ذهنی‌اش، خود را به‌عنوان نیروی قهرمان در نظر می‌گیرد» (الداهمی، ۲۰۱۳: ۱۰۰) و «زنان را به عنصری مظلوم، رنج‌دیده و بی‌فایده تبدیل می‌کند» (سلیمان، ۲۰۱۸: ۳۳۳)؛ از این رو ناقدان فمینیست با بررسی این قبیل آثار ادبی در نظر دارند، روابط میان انسان‌ها را تغییر داده و در جامعه برابری جنسیتی را به‌وجود آورند.

نقد و تحلیل

خولة القزوينی از نویسندگان معاصر است که مسائل مربوط به زنان، محور نوشته‌هایش است؛ تا جایی که آثار این نویسنده با ادبیات زنانه متمایز می‌شود. سعود السنعوسی نیز از جمله جوان‌ترین داستان‌نویسان کویتی است که توانسته با نگارش آثارش به جایگاه درخور توجهی دست یابد. القزوينی با شخصیت‌پردازی لیلا که شخصیت اصلی رمان است، یک زن مطلقه را که جامعه و خانواده از او انتظار سکوت، وقار، سربه‌زیری و خانه‌نشینی دارند، از حالت انزوا، ترس، تسلیم و آشوب روحی آغازین داستان خارج و او را به زنی فعال، تأثیرگذار، موفق و شجاع در عمل و رفتار تبدیل می‌کند؛ اما در رمان سنعوسی حوادث داستان حول محور نقش اصلی، عیسی/ هوزیه می‌چرخد و دیگر شخصیت‌ها در خدمت تبیین ابعاد مختلف شخصیت و حوادث زندگی او هستند. در عین حال زنان مختلفی توسط نویسنده در سیر حوادث به‌کار گرفته شده‌اند که نویسنده از جهات مختلف به ترسیم شخصیت آن‌ها می‌پردازد. در ادامه تفاوت دو نویسنده در نحوه‌ی شکل‌دهی به ساختار اثر بررسی می‌شود.

کارکرد عناصر داستانی در بازنمایی تصویر زنان

با توجه به ارتباط شکل و مضمون، هر نوع تغییر محتوایی در عناصر زبانی و ساختاری اثر نمود می‌یابد؛ همچنان‌که ایدئولوژی و نوع نگاه نویسنده‌ی اثر در محتوا و زبان اثرش بازتاب خواهد داشت؛ از این رو در ادامه تلاش می‌شود تا این هماهنگی در عناصر و محتوا مورد واکاوی قرار گیرد.

موضوع

موضوع یکی از عناصر داستانی و «مفهومی است که داستان درباره‌ی آن به‌نگارش درمی‌آید و حادثه‌های داستان به شکل مستقیم یا غیرمستقیم به آن مربوط می‌شوند. مفاهیمی مانند عشق و جنگ، وحشت و تنهایی، فقر و مرگ از موضوع‌های داستانی هستند. همینطور موضوع همان نکته‌ای است که متن روایی به آن اشاره می‌کند و قبل از آفرینش داستان، وجود دارد. ایده‌ی اصلی یا موضوع داستان، شاهره نویسنده برای نوشتن رمان محسوب می‌شود» (بی‌نیاز، ۱۳۹۲: ۵۰).

موضوع رمان «مطلقة من واقع الحياة»، یک موضوع اجتماعی با تمرکز بر روابط خانوادگی و تصویر مشاجرات زوجین است؛ ناسازگاری‌ها، عدم تحمل و تصمیمات بی‌خردانه در برابر ناملایمات زندگی زناشویی توسط دو شخصیت داستان، «لیلا» و «مصطفی» و رهاکردن زندگی توسط مرد: «تَصَعَّقُ حِينَما تَخْبِرُها نَاطِرَةُ الرَوضَةِ أَن وَالِدَةُ قَد سَبَقَها بِسَاعَتَينِ إِذ قامَ بِإِجْراءِ نَقْلِهِ إِلى مَدِينَةٍ أُخْرى...» (القرزويني، ۲۰۰۶: ۱۵).

شخصیت اصلی زن، لیلا، به دلیل سطحی‌نگری و توجه به ظواهر و تجملات زندگی، وظیفه‌ی اصلی همسری و مادری خود را فراموش می‌کند و از طرفی برخورد نامناسب همسر در زندگی و خشونت و مانع تراشی‌های او در برابر زن، زندگی مشترک آنها را به چالش کشیده است؛ نوع مواجهه‌ی زن و شوهر در این گفتگو روشن است: «ليلي: «إن هذا الطفلُ شومٌّ يا مصطفى فقد اغتصبك مني» و تصرخُ ثانيةً: «صِرْتُ أَكْرَهُ أَحْمَدًا»» (همان: ۸۰).

اما موضوع رمان «ساق البامبو»، یک موضوع اجتماعی فراتر از مسائل خانواده است؛ هرچند در دل موضوع به روابط خانوادگی نیز پرداخته می‌شود. فقر و مهاجرت نقطه‌ی ثقل داستان است که به واسطه‌ی آن، شخصیت‌ها مجبور به ترک کشور و خانواده می‌شوند تا بتواند اوضاع نابسامان اقتصادی زندگی‌شان را تغییر دهند. این افراد تصور می‌کنند با مهاجرت از وطن، از شرایط دشوار اقتصادی رها می‌شوند، اما در کشور بیگانه، استثماری دوجندان و ناملایمات بیشتری را تجربه و برای کسب قدری رفاه در زندگی به افرادی غریب، فرودست و مظلوم تبدیل می‌شوند: «هوزية: «مَا الَّذِي، سِوى الفَقْرِ، يَدْفَعُ أُمَّا لَتَرْكِ أَطْفالِها لَدَى إِمرأةٍ إِسْتَبَدَلَتْ حَمْرَةَ عَينِها بِبِياضِها بِسَببِ إِفْراطِها بِتَدخينِ المَاريِجِوانا؟!»» (السنعوسي، ۲۰۱۲: ۸۲).

موضوع بعدی مشکلاتی است که اتباع خارجی غیرعربی در کشور میزبان متحمل می‌شوند و نامایماتی که فرزندان دولیتی و چه بسا بی‌هویت آن‌ها پیش‌رو دارند. در داستان، «عیسی» نماینده‌ی فرزندان دولیتی کارگران مهاجر است و وظیفه‌ی شرح سختی‌ها، آشفتگی‌ها، ترس‌ها، تنهایی‌ها و دغدغه‌های ذهنی این قشر را برعهده دارد. او در طول داستان، دوگانگی‌ها و سردرگمی‌های بسیاری را تجربه می‌کند و در تلاش است تا هویت‌اش را بیابد: «نوریه:» (الکویت صغیره و الکلام ینتشر بسرعه. لو علم فیصل زوجی و أهله بأمر هذا الولد ستهتت صورتی أمامه... أفقد احترامی فی بیت العادل) (همان: ۲۲۳).

بررسی موضوع دو اثر نشان می‌دهد که قزوینی موضوع محوری رمان «مطلقة من واقع الحياة» را طلاق ناشی از ناسازگاری‌های لایلا و مصطفی و آسیب‌های بعد از طلاق قرار می‌دهد که متوجه طرفین و بیشتر زن داستان می‌شود. تمام تلاش نویسنده توجه به حفظ کیان خانواده است و نقشی که هر یک از زن و مرد در آن به عهده دارند. از این‌رو، تمام بار طلاق را بر دوش شخصیت زن داستان نمی‌گذارد، بلکه کوتاهی‌های مصطفی در حق لایلا را نیز بیان می‌کند. نویسنده دیدی واقع‌گرایانه نسبت به زندگی خانوادگی دارد و به‌صرف این‌که خود یک زن است، از شخصیت زن در رمان جانبداری نمی‌کند و اشتباه هر دو شخصیت در رساندن زندگی‌شان به نقطه‌ی طلاق را نشان می‌دهد که بیانگر نگاه فرافمینیستی و عدم حمایت افراطی نویسنده از زن است، لذا موضوع اصلی او نه زن، بلکه خانواده است.

فقر محور اصلی موضوع رمان ساقه بامبو است و نیمی از مهاجران فقیر زنان و مادرانی هستند که برای کسب درآمد، مجبور به ترک خانواده و فرزندان خود می‌شوند. بنابراین در اثر او خانواده به عنوان یک موضوع فرعی است و مسائل اقتصادی موجب از بین رفتن نظام خانواده در جامعه شده است. نگاه اقتصادی مردانه و نگاه اجتماعی و خانوادگی زن در موضوع دو اثر روشن است. ژوزفین یکی از زنان مهاجر است که سعود السنعوسی با نوشتن شرایط او در داستان، زندگی زنان بی‌نواهی را به‌تصویر می‌کشد که در کنار تحمل سختی‌های فقر باید اجبار و سلطه پدر برای به‌دست‌آوردن روزی، سختی‌های مهاجرت، غربت و خواری زندگی در کشوری بیگانه به‌عنوان خدمتکار را تحمل‌کنند تا خانواده آن‌ها به مقدار اندکی رفاه اقتصادی دست‌یابند. در حقیقت نگاه مثبتی از

خانواده در اثر سنعوسی ترسیم نشده است. از طرفی نویسنده، با پرداختن به موضوعاتی چون تجمل، رفاه‌طلبی و خودبرتربینی زنان در داستان، تصویری منفی از آنها ارائه می‌دهد که حاضرند افراد خانواده را قربانی‌کنند و شرایط و خواسته‌ی دیگران نزد آنها بی‌اهمیت است. تصویری که سنعوسی در آثار خود ارائه می‌دهد، برآمده از رنج‌های و آرزوهای زنان است؛ گاه تصویر زنی است زیر سلطه که انسانیت و هویت او را از او گرفته، گاه تصویر زنی غارت‌شده است که اراده و آزادی او به تاراج‌رفته و گاه زنی شکست‌خورده است که جز انزوا و گوشه‌نشینی پناهی ندارد (عباس، ۲۰۱۸: ۳۵۸). از این‌رو زن در نگاه او، فعال و پویا نیست؛ بلکه سرخورده و منفعل است.

به‌طور کلی نگاه نویسنده‌ی زن، متناسب با نقش‌های زنانه در محدوده‌ی فضای خانه، خانواده و وظایف مربوط به همسری و مادری است. البته او حضور زن در اجتماع را نفی نمی‌کند؛ چرا که لیلا، منا، لمیس، مدیر مهد احمد و منشی عبدالوهاب جزء زنان شاغل داستان هستند، اما در نظر او نقش‌های زنانه در اولویت هستند. نویسنده‌ی مرد از زاویه‌ای بزرگ‌تر داستان‌پردازی نموده و زن را در چارچوب حضورش در جامعه به‌تصویر می‌کشد. از این‌رو اهمیت‌دادن به جنس، روحیه و استعداد‌های زنانه در رمان «مطلقة من واقع الحیاة» پررنگ‌تر است.

درون مایه

درون‌مایه می‌تواند به کلیت داستان وحدت‌بخشیده، عنصرهای دیگر را در کنار هم قرار دهد و داستان را در مسیری مشخص هدایت کند. در نهایت درون‌مایه‌ی همان نکته، پیام و مفهومی است که از داستان فراگرفته می‌شود. بنابراین «مضمون اندیشه‌ی اصلی و پیام داستان است که به زبان نویسنده گفته نمی‌شود؛ ولی خواننده صدایش را می‌شنود، با قلم نویسنده نوشته نمی‌شود ولی خواننده آن را می‌خواند. مضمون همان معنای داستان است؛ معنایی که نویسنده به موضوع می‌بخشد یا از آن می‌گیرد و آن را در تاروپود شکل داستان منعکس می‌کند» (ر.ک: ایرانی، ۱۳۶۴: ۲۱۰-۲۱۱). در واقع آنچه که خواننده به صورت غیرمستقیم از متن و سیر حوادث داستان دریافت می‌کند.

شکل دهی به درون‌مایه‌ی رمان «مطلقة من واقع الحياة»، حاصل نوع تعامل لیلا و مصطفی در خانواده و مشاجرات و درگیری‌های آنها است؛ اما محوریت در این حوادث برعهده‌ی شخصیت زن داستان یعنی لیلاست. امری که موجب می‌شود خواننده پی به نقش اساسی و کلیدی زن در خانواده ببرد. دورشدن از مفهوم جا افتاده از زن در جامعه و تقابل زن امروزی با این نگاه در این بخش داستان به خوبی هویدا است:

«مصطفی: «ظننتُ أنني سألْتَيْكِ وَ رائحةُ المَطْبِخِ تَفُوحُ مِنْ ثِيَابِكِ وَ تَبَيَّنَ نَحْوِي فرحةً وَ تَحَدِثِني»... قاطَعَتْهُ غَيْظًا: «أُحَدِّثُكَ عَنِ المَعْكرونةِ وَ البهارِ وَ الفلفلِ وَ... دَعَاكَ مِنْ هَذَا... أنا زوجةٌ وَ الزوجةُ غيرُ الخادِمةِ» (القزويني، ۲۰۰۶: ۸۵).

تضاد فکری میان زوجین و در نتیجه نبود روابط درست فی مابین، بستری است که نویسنده از ترسیم آن در دل داستان به دنبال ارائه‌ی توصیه‌های سیاستی و اندیشه‌ی کلی خود در موضوع خانواده است؛ لذا موضوعاتی چون افراط شخصیت در خودآرایی، خودپسندی، بی‌توجهی به اعضای خانواده، عدم کنترل خشم مرد در زندگی، اتخاذ تصمیمات عجولانه و نیز ترسیم پیامدهای ناشی از جدایی زوجین مثل فشار اجتماع، آزار اطرافیان، بی‌تابی‌های حاصل از دوری فرزندان، تنهایی و موضوعاتی از این دست، برای مخاطب روشن می‌سازد که تمرکز اصلی داستان بر خانواده و نشان‌دادن نگاه سنتی و مدرن به خانواده است و درون‌مایه‌ی اصلی داستان نه صرفاً زن، بلکه دو طرف رابطه است؛ هرچند زن در این میان نقش بسیار مهمی دارد و از این رو نقش اصلی در داستان نیز به زنان اختصاص داده شده است.

اما السنعوسی درون‌مایه‌ای فراتر از خانواده را برمی‌گزیند و با نگاه اقتصادی به مسائل اجتماعی جامعه می‌پردازد که خانواده نیز در آن نقشی ایفا می‌کند. اما این جامعه و شرایط است که حاکم بر خانواده و مؤثر بر آن است و زنان نیز به‌عنوان جزئی از این خانواده، تحت تأثیر این شرایط هستند؛ از این‌روست که در راستای درون‌مایه و موضوع داستان، زنان به‌عنوان شخصیت‌های فرعی در داستان انتخاب می‌شوند. زنان فقیری که به واسطه‌ی شرایط بد اقتصادی مجبور به مهاجرت و ترک کانون خانواده می‌شوند:

«هوزیه»: «لم تستقر أُمِّي طويلاً معَ تَزَايُدِ احتِياجَاتِنَا، حَتَّى شَرَعَتْ فِي التَّفْكِيرِ بِالسَّفَرِ مِنْ جَدِيدٍ. بَعْدَ أَنْ بَلَغَ أَدْرِيَانُ شَهْرَهُ السَّادِسَ سافَرَتْ أُمِّي لِلعَمَلِ فِي البَحْرَيْنِ، لِتَتْرَكَنِي وَأَخِي الصَّغِيرَ فِي رِعايَةِ خالْتِي» (السنعوسي، ۲۰۱۲: ۸۲).

تضاد طبقاتی ناشی از فقر در بین افراد جامعه از جمله زنان، از دیگر مضامینی است که نویسندگان بر اساس سیر حوادث مورد نظر قرار داده است. در کنار زنان فقیر و مهاجر داستان، زنانی مرفهی هستند که آبرو و تجملات و سنت‌های تعصبی در عقیده‌ی آن‌ها به شدت محترم است و برای حفظ آن‌ها هر کاری را حتی از بین بردن روابط خانوادگی، انجام می‌دهند. از این رو نویسندگان این تصویرسازی به دنبال انتقاد از شرایط اقتصادی و در کنار آن فرهنگی جامعه است که نمود آن در رفتار شخصیت‌ها جلوه می‌کند:

«أشَارَتْ بِسَبَابِئِهَا نَحْوَ عَمَاتِي عِنْدَ البَابِ: أحوَاتُك يا أناني! يا حقير! مَنْ سَيَتَوَجَّهَنَّ بَعْدَ فِعْلِكَ؟! ... أخرج من بيتي... خذ هذه السافلة... وَكُتِبَ المَجَانينِ الَّتِي أَفسَدَتْ عَقْلَكَ!» (همان: ۴۴).

در نتیجه هر دو نویسنده برای بیان مقاصد خود که بررسی معضلات اجتماعی است، چه قزوینی که به دنبال حفظ نهاد خانواده و در نظر گرفتن مصلحت‌های خانوادگی است؛ چه سنعوسی که نقد هایش در جهت آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ی کویت است؛ از شخصیت‌های زن یاری گرفته‌اند و زنان در دو داستان حرفی برای گفتن و عملی برای شکل‌گیری درون‌مایه‌ی اجتماعی رمان‌ها دارند «از مهم‌ترین تفاوت‌های ادبیات زنان و مردان درون‌مایه‌ی اثر هنری است. درون‌مایه‌ی آثار زنان و اندیشه‌ی اصلی اثر آن‌ها، حوزه‌ی خصوصی و فردی را به تصویر می‌کشد؛ ولی نوشتار مردان عرصه‌ی عمومی و جامعه را نشان می‌دهد و علت این موضوع نقش خانگی زن و نوع جامعه‌پذیری او در نظام مردسالار است» (کراچی، ۱۳۹۴: ۲۳۹). از این رو در رمان «مطلقة من واقع الحياة»، زنان و مسائل مربوط به آن‌ها در مرکز توجه و در رمان «ساق البامبو»، به عنوان زیرمجموعه‌ی مسائل اجتماعی، فرصت ظهور و بروز پیدا می‌کنند.

پیرنگ در نگاه سنتی و الگوی ارسطویی «ترکیبی از سلسله حوادث و رویدادهایی است که در داستان به وقوع می‌پیوندد. این حوادث با یکدیگر رابطه‌ی علت و معلولی دارند؛ هر حادثه منجر به ایجاد حوادث بعد از خود می‌شود و حادثه‌های بعدی بر اساس حوادث قبلی شکل می‌گیرند» (فتاحی، ۱۳۸۶: ۲۳)؛ بنابراین پیرنگ، نظم و ترتیب به وقوع پیوستن حادثه‌های یک داستان است که کنش‌ها و واکنش‌های شخصیت‌ها در انجام این حوادث و اتفاقات دخیلند و دارای بخش‌های مختلفی است که با قرارگرفتن‌شان در کنارهم، مجموعه داستان را می‌سازند.

بررسی ساختار پیرنگ دو داستان نشان می‌دهد که داستان «مطلقة من واقع الحیاة» مقدمه‌چینی ندارد و با حادثه‌ی محرک شروع می‌شود؛ یعنی طلاق غیابی شخصیت اصلی داستان که موجب برهم خوردن نظم زندگی لیلا می‌شود، او را از نظر درونی از تعادل خارج می‌کند و دچار کشمکش ذهنی با خود می‌شود. در رمان «ساق البامبو» با توجه به تعدد شخصیت‌ها، رویدادهای محرک متعددی مشاهده می‌شود که وضعیت ثابت و پایدار شخصیت‌ها را از بین می‌برد؛ از جمله تن فروشی آیدا و اجبار ژوزفین به ادامه‌ی کار او، مخالفت غنیمه با ادامه‌ی رابطه‌ی ژوزفین و راشد و مخالفت نوریه با حضور هوزیه در خانه‌ی طاروف از جمله حوادث محرک داستان است که موجب کشمکش میان شخصیت‌ها می‌شود؛ کشمکش آیدا با میندوزا برای نجات ژوزفین از تن فروشی که موجب کندن سر خروس‌های مورد علاقه‌ی میندوزا و نجات ژوزفین می‌شود، کشمکش راشد با غنیمه در ازای مخالفت مادر با ازدواجش با ژوزفین و کشمکش هوزیه با نوریه برای حضور در کویت که برای راضی کردن او مدارک ازدواج رسمی پدر و مادرش را به او نشان می‌دهد.

اما در خلال داستان خولة القزويني، نویسنده با منتظرگذاشتن مخاطب برای برگشتن مصطفی به سوی لیلا و رسیدن او به تعادل روحی، او را در هول و ولا نگاه می‌دارد و در داستان سعود السنعوسي، اشتیاق مخاطب برای نجات ژوزفین از تن فروشی، پذیرش ازدواج ژوزفین و راشد از سوی غنیمه و دل‌نگرانی او برای آواره‌شدن هوزیه در کویت و اشتیاق به پذیرش حضور او توسط نوریه مخاطب را در حالت تعلیق قرار می‌دهد.

نقطه‌ی بحرانی داستان قزويني نیز آگاهی‌یافتن لیلا از خروج مصطفی به همراه احمد از کشور و ازدواج مجدد او با شیرین است که با اطلاع از این اخبار وضعیت روحی و جسمانی لیلا بدتر

می‌شود و در رمان سنغوسی، مهاجرت ژوزفین از فیلیپین به کویت برای کارگری و دوری از خانواده که منجر به نجات او از اجبار میندوزا می‌شود. نقطه‌ی اوج داستان «مطلقة من واقع الحياة» نیز وقتی رقم می‌خورد که مصطفی با تحویل گرفتن احمد از مهدکودک و خروجش از کشور، باعث ایجاد آشوب‌های روحی در لیلا به دلیل دوری از فرزندش می‌شود و در رمان «ساق البامبو» زمانی است که غنیمه از ژوزفین در مورد بارداری‌اش سؤال می‌پرسد و صحنه‌ی حساس بعدی، پخش شدن خبر وجود هوزیه که فرزند مشترک راشد و خدمتکار فیلیپینی خانه‌ی الطاروف است؛ خبری که توسط ام‌جابر پخش شد. پایان داستان خولة القزويني نیز همراه با پذیرش اشتباه از طرف مصطفی برای طلاق عجولانه از لیلا و آگاهی لیلا از کوتاهی‌هایش در زندگی رقم می‌خورد و داستان با حضور مصطفی در خانه‌ی مادر لیلا و درخواستش برای بازگرداندن دوباره‌ی همسرش به زندگی خود و پذیرش این خواسته از جانب لیلا، به پایان می‌رسد. در پایان رمان سنغوسی نیز آیدا برای نجات ژوزفین، او را به‌عنوان کارگر به کویت می‌فرستد و راشد برای رهایی از خشم مادر و مشکلات اقتصادی، همسر و فرزند نوزادش را از خود دور کرده و به فیلیپین برمی‌گرداند. هوزیه نیز به فیلیپین برگشته و در سرزمین مادری به زندگی خود ادامه می‌دهد.

در ابتدا این‌گونه به‌نظر می‌رسد که گره توسط مصطفی در داستان ایجاد می‌شود و عقیده‌ی لیلا نیز همین است، اما با مطالعه‌ی ادامه‌ی داستان می‌توان دریافت که بخشی از زمینه‌چینی برای ایجاد گره در زندگی مشترک لیلا و مصطفی، به‌دست خود لیلا انجام شده و آن کوتاهی‌های اوست که منجر به دلزدگی مصطفی و تصمیم شتاب‌زده‌ی او، بدون آگاهی لیلا درباره جدایی شده‌است. داستان‌هایی که با گره شروع می‌شوند، با کنجکاوی و ابهامی که برای مخاطب به وجود می‌آورند، او را به دنبال کردن ادامه‌ی داستان تشویق می‌کنند و شروع جذاب‌تری به اثر می‌بخشند که رمان القزويني دارای این ویژگی است:

«المُحامي: «لا تَتَعَبِي نَفْسِكَ فَالْأَمْرُ قَدْ تَمَّ وَفَقَّ تَخْطِيطُ مَسْبِقٍ وَ الْأَوْرَاقُ سَلِيمَةٌ قَانُونِيًّا... وَ كَيْسَ هُنَاكَ أَدْنَى أَمَلٍ فِي تَغْيِيرِ الْمَوْقِفِ لِأَبْدَانِ تَسْتَسْلِمِي لِمَا هُوَ وَاقِعٌ»» (القزويني، ۲۰۰۶: ۱۴).

رمان «ساق البامبو» با مقدمه‌چینی درباره فقر، بیماری مادر و بدهی‌های قمار پدر ژوزفین آغاز می‌شود که آیدا برای سامان‌دادن به وضع اقتصاد خانواده مجبور به تن‌فروشی می‌شود؛ اما

زمانی که با بارداری اش در برابر پدر ایستادگی کرده و به کارش ادامه نمی‌دهد، میندوزا گره اول داستان، یعنی اجبار ژوزفین به ادامه‌ی کار آیدا را ایجاد می‌کند. البته با یاری آیدا، ژوزفین برای کسب روزی به‌عنوان خدمتکار به کویت مهاجرت و اولین گره با شجاعت آیدا بازمی‌شود:

«آیدا: «كُلُّكُمْ دِيوكُ. أَنْتَ دِيكُ... كَلَّ الرَّجَالُ الَّذِينَ قَدَّمْتُ لَهُمْ جَسَدِي... دِيوكُ... / - و أنا!... أنا سَمِّتُ مِنَ الْقِيَامِ بِدَوْرِ الدَّجَاةِ! انْقَضَتْ عَلَيَّ الدِّيوكُ الأربعةُ تَنزَعُ رُوسَهَا عَن أَجْسَادِهَا بِيَدَيْهَا. إِنْتَصَبَتْ آيْدَا واقِفَةً فِي مُوَجِّهَتِنَا. تَوَجَّهَ سَبَّابُهَا إِلَى أَبِي: فِي المَرَّةِ القَادِمَةِ... سَوْفَ يَكُونُ رَأْسُكَ!»» (السنعوسي، ۲۰۱۲: ۲۵-۲۶).

الجزوینی پیرنگ داستان خود را به‌صورت اشتراکی میان شخصیت‌های زن و مرد داستان تقسیم کرده تا نقش مؤثر هر دو را در خانواده ترسیم کند. گره داستان با کوتاهی‌های لایلا در زندگی مشترک و اقدام مصطفی مبنی بر طلاق غیابی ایجاد شده است و باز هم گره‌گشایی توسط لایلا و مصطفی انجام می‌شود. گویا نحوه‌ی پردازش پیرنگ با موضوع داستان که طلاق و دلایل آن که به زن و شوهر وابسته است، همسو است. بدین معنا که در حفظ نهاد خانواده و یا فروپاشی آن، هم زن و هم مرد می‌توانند تأثیر مثبت یا منفی داشته باشند و این نوع پردازش بیانگر آن است که نویسنده در رمان، به صورت یک‌طرفه از زن طرفداری نمی‌کند. این نحوه‌ی چینش حوادث و میزان حضور و اثرگذاری شخصیت‌ها در سیر داستان به خوبی بیانگر نگاه نویسنده به موضوع و مسأله است.

در رمان «ساق البامبو»، اغلب گره توسط زنان اطراف شخصیت اصلی (هوزیه) ایجاد می‌شود و این نشانگر قدرت تأثیرگذاری زنان در زندگی پرفراز و نشیب هوزیه است که عقیده‌ی تعصبی حفظ آبروی خانوادگی و تفکرات نژادپرستانه، این قدرت را در غنیمت و نوریه ایجاد می‌کند؛ قدرتی که باعث قربانی شدن راشد، ژوزفین، هند، غسان و هوزیه می‌شود. زنان در رساندن داستان به نقطه‌ی اوج نیز اثر گذارند؛ اما در انتها، جوش و خروش داستان با برگشت هوزیه به فیلیپین به پایان می‌رسد که نشان‌دهنده‌ی نگاه یک‌طرفه و سلبی نویسنده به نقش زنان فارغ از واقعیت یا عدم واقعیت مسأله است:

«نوریه: «لَدَيَّ ابْنٌ وَ ابْنَةٌ فِي سَنِّ الزَّوْجِ، لَنْ أَسْمَحَ لِهَذَا الفلبيني أَنْ يُعْرِقَ زَوْجَهُمَا»» (همان: ۲۲۳).

بنابراین گره‌افکنی رمان «مطلقة من واقع الحياة» توسط زن و مرد داستان در موضوع طلاق انجام می‌شود، ولی گره‌های رمان «ساق البامبو» به واسطه‌ی میندوزا، غنیمه و نوریة ایجاد می‌شود؛ گره‌ای که میندوزا و غنیمه به وجود می‌آورند، در مورد اجبار ژوزفین توسط پدر به تن فروشی و اعلام ناراضایتی شدید مادر از ازدواج پنهانی راشد با ژوزفین است.

نقطه‌ی اوج در رمان «خولة القزويني»، به عنوان نویسنده‌ی زن، با عمل مصطفی در داستان ایجاد می‌شود که از نقطه ضعف لیلا یعنی فرزندش احمد، استفاده کرده، او را از فرزندش دور می‌کند و دوری از فرزند منجر به جریحه‌دار شدن احساسات و آشفتگی روحی او می‌شود؛ اما هر دو نقطه‌ی اوج در رمان «سعود السنعوسي»، به عنوان نویسنده‌ی مرد، توسط زن، یعنی غنیمه و ام‌جابر، در داستان پردازش می‌شود که غنیمه با پرسش در مورد بارداری ژوزفین از او و اینکه پدر جنین، چه کسی است و ام‌جابر با خبرچینی درباره‌ی خانواده‌ی الطاروف که نوه‌ای از یک خدمتکار فیلیپینی دارد، داستان را به نقطه‌ی اوج می‌رساند که هیجان‌بخشی توسط غنیمه به داستان مرتبط با مسأله‌ای زنانه است:

«لَمْ تَمَلِكْ أَعْصَابَهَا أَحَسَّتْ بِدَوَارٍ وَغِيَانٍ كَادَ أَنْ يَسْلُبَ قَوْتَهَا» (القزويني، ۲۰۰۶: ۱۵).

«بَاتَتِ التَّغْيِرَاتُ وَاضِحَةً فِي حَرَكَاتِهَا مَعَ مَرُورِ الْوَقْتِ. لَمْ يَكُنْ مِنَ الصَّعُوبَةِ اكْتِشَافُ الْأَمْرِ، خصوصاً إِذَا كَانَتْ سَيِّدَةُ الْبَيْتِ هِيَ جَدَّتِي. «مَنْ الْفَاعِلُ؟» إِنْفَجَرَتْ وَالِدَتِي بَاكِيَةً» (السنعوسي، ۲۰۱۲: ۴۲).

گره رمان «مطلقة من واقع الحياة» همان‌طور که به دست لیلا و مصطفی ایجاد شده بود (بحث طلاق)، دوباره به دست این دو شخصیت با گذر زمان و آگاهی‌های آن‌ها از واقعیت‌های زندگی خانوادگی و خودشناسی‌شان باز می‌شود (ازدواج مجدد) و در این بخش نیز نگاه متعادل نویسنده‌ی زن به زنان و مردان را نشان می‌دهد؛ اما گره اول رمان «ساق البامبو» توسط آیدا با ایستادگی‌اش در برابر قدرت پدرسالارانه‌ی میندوزا و فرستادن ژوزفین برای کار به کویت باز شد. او با این عمل، مسیری برای شکل‌گیری ادامه‌ی داستان به وجود آورد. داستان سنعوسي به خاطر حضور شخصیت‌های متعدد و نیز پرداختن به مسأله‌ای اجتماعی و فراگیر، دارای گره‌های متعددی است.

گره‌های بعدی توسط دو مرد داستان یعنی راشد و هوزیه بازمی‌شود که در جریان مخالفت غنیمه با ژوزفین به‌عنوان همسر پسرش، راشد ژوزفین را همراه با نوزادشان با وعده برگرداندن هوزیه به فیلیپین فرستاده و بعد از مدتی همسرش را طلاق می‌دهد و گره پایانی که در جریان آن، هوزیه در مقابل تهدیدهای نوریه برای زندگی او در کویت با تصمیم‌گیری به ادامه‌ی زندگی در فیلیپین در کنار خانواده مادری‌اش گره آخر را بازمی‌کند.

در نهایت، با درنظرگرفتن گره‌افکنی‌های رمان قزوینی، نقطه‌ی اوج داستان و بازشدن گره‌ها، روشن می‌شود که توجه به مسائل و مشکلات زنان در اولویت است، اما با دقت در پیرنگ رمان سنغوسی این مطلب استنباط می‌شود که بخش کوچکی از پیرنگ از قبیل گره اجبار میندوزا به تن‌فروشی ژوزفین و گره مخالفت غنیمه در برابر ازدواج پسرش با خدمتکار فیلیپینی، با چالش‌هایی مرتبط است که زنان در زندگی متحمل می‌شوند و قسمت‌های دیگر پیرنگ به بیان مفاهیم اجتماعی ختم می‌شود.

زاویه‌ی دید

آوایی که از یک داستان به گوش می‌رسد، به این صورت است که «همیشه کسی داخل داستان با یک نفر در بیرون آن صحبت می‌کند. این فرد گاهی اطلاعاتی از خودش در اختیار خواننده قرار می‌دهد و گاهی شخص پنهانی است که دیده نمی‌شود، اما خواننده در روایت با مطالعه‌ی گفته‌هایش، حضور او را حس می‌کند. این شخص همان راوی است که نویسنده او را برای نقل رویدادهای داستانش انتخاب می‌کند» (جمالی، ۱۳۸۵: ۸۹). «راوی در اغلب قصه‌ها، شخصیتی است که حادثه‌های داستان برای او اتفاق می‌افتد. او شخصیتی است که بیشتر از بقیه متحمل شکست یا پیروزی می‌شود. اما در برخی مواقع شایسته است [که] شخص دیگری داستان را نقل کند؛ چون در این صورت تعلیق قوی‌تری را می‌توان در پیرنگ ایجاد یا در داستان بهتر و بیشتر شخصیت‌پردازی کرد» (آبستفلد، ۱۳۹۲: ۸۲) و «شخصیتی که داستان از زاویه نگاه او تشریح می‌شود، در همه‌ی لحظه‌های داستان حضور دارد و برای بازکردن گره آن تلاش می‌کند. او بیشتر از هر شخصیت دیگری در ایجاد تعلیق در داستان نقش دارد و هر تصمیم او گره جدیدی را در داستان ایجاد می‌کند» (دیکسون و اسمیت، ۱۳۹۲: ۱۶۸/۲) و یا گره‌های قبل را می‌گشاید. از این‌رو زاویه‌ی

دیدگی که نویسنده انتخاب می‌کند، برآمده از نوع نگاه او به موضوع و میزان اهمیت مسأله‌ای است که از آن منظر روایت می‌شود.

رمان «مطلقة من واقع الحياة» از دو دیدگاه روایت می‌شود: اول، شخصیت اصلی داستان یعنی لیلا به صورت اول شخص مفرد و دیگری سوم شخص و به صورت دانای کل. «نویسندگان زن در تألیفات خود به دنبال خلق زنان توانمند هستند تا تصویر منفعل، شکننده و وابسته‌ای که از زنان در جامعه به وجود آمده است را خنثی کنند. یکی از اقداماتی که برای رسیدن به این هدف انجام دادند، انتخاب زاویه‌ی دید است؛ به این حالت که زاویه‌ی دید از سوم شخص به اول شخص تغییر می‌یابد. اگر زاویه‌ی دید به صورت اول شخص و از چشم‌انداز درونی باشد، میان نویسنده و راوی ارتباط مستقیم برقرار می‌شود و اگر روایت از چشم‌انداز بیرونی و سوم شخص باشد، نویسنده در حال تصدیق تجربه‌ی دیگران است. پس انتخاب زاویه‌ی دید در زنانه‌نویسی، بینش و نگرش زنان را نمایش می‌دهد» (زارع برمی، ۱۳۹۷: ۱۰۳).

در رمان نام‌برده، در برخی قسمت‌ها به صورت چرخشی از زاویه دیدهای مذکور استفاده می‌شود. به این صورت که بخشی از مطلب مورد نظر توسط راوی دانای کل و بخش دیگر راوی اول شخص و دوباره راوی دانای کل روایتگری بخش پایانی را برعهده می‌گیرد:

«يا لَهَا مِنْ طَعْنَةٍ صَوَّبَهَا فِي صَدْرِي وَ كَبْرِيَانِي... إِنَّهُ يَمْرُحُ مَعَ زَوْجَتِهِ الْجَدِيدَةِ وَ أَنَا أَتَجَرَّعُ الْحَسْرَاتِ... مَا الَّذِي دَفَعَنِي إِلَى هَذَا التَّصْرِفِ... إِنَّ أُمِّي صَادِقَةٌ. ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيَحْتَرُمُ آثَارِي فِي نَفْسِهِ لَكِنَّهُ عَلَى مَا يَبْدُو قَدْ تَنَاسَى كُلَّ شَيْءٍ. رُبَّمَا أَهْمَلُ أَحْمَدًا... إِنِّي أَكْرَهُهُ...» (القزويني، ۲۰۰۶: ۶۱).

نویسنده با انتخاب زاویه‌ی دید متفاوت و متغیر، بار موضوعی داستان را میان شخصیت‌های زن و مرد تقسیم می‌کند و نگاه افراطی در حمایت بی چون و چرا از زنان ندارد. راوی اول شخص فقط می‌تواند احساسات و دیدگاه‌های شخصیت را بیان و قابلیت شرح عقاید، ویژگی و درونیات دیگر شخصیت‌ها را ندارد؛ پس از زاویه‌ی دید سوم شخص نیز استفاده می‌کند تا بتواند به صورت همزمان، افکار دو شخصیت را روایت کند و با آگاهی کاملی که در اختیار مخاطب می‌گذارد، به او قدرت تجزیه و تحلیل و قضاوت میان دو شخصیت را می‌بخشد.

نویسنده با استفاده از دو زاویه‌ی دید «ابعاد درونی و بیرونی شخصیت‌ها را به تصویر می‌کشد و در برخی مواقع با بیان تضادهای روحی و ظاهری افراد داستانی، ویژگی‌های متفاوت زندگی را ابراز می‌نماید که همانا خوشی و ناخوشی، اندوه و خوشحالی، پیروزی و شکست، قدرت و ناتوانی و روشنائی و تاریکی با هم درآمیخته‌اند» (ابوعلی و حبیبی بردبری، ۲۰۱۹: ۱۲۹) و «نقل روایت با دو

دیدگاه غائب (سوم شخص) و متکلم (اول شخص) باعث می‌شود تا مخاطب حوادث را از راه چند چشم دریافت‌نماید و رمان حاوی ایده‌ها و موقعیت‌های مختلفی‌شود که تفاوت میان نگرش و واکنش شخصیت‌ها به رویدادهای جاری را اعلام‌کند» (کاهه و الآخرون، ۱۴۳۶: ۶۱۹).

انتخاب زاویه‌ی دید سوم شخص موجب تکمیل گوشه‌هایی از داستان می‌شود که توسط راوی اول شخص بیان‌نشده و با چرخش و تغییر این دو دیدگاه، شکاف‌های داستان پُر شده و اطلاعات کامل‌تری از مطلب موردنظر نویسنده در اختیار مخاطب نهاده می‌شود. قزوینی با توجه به نوع انتخاب راوی، به مصطفی هم فرصت ابراز عقیده و یا دفاع از خود از طریق راوی دانای کل می‌دهد تا صدای او نیز که پایه‌ی دیگر ویرانی بنیان خانواده‌اش است، شنیده شود:

«طَفَقَ مِصْطَفَى يُفَكِّرُ... وَ هُوَ مُطَرِّقٌ... يُقَلِّبُ صَفْحَاتِ ذِكْرَاهَا وَ بِحِزْنٍ لَا هَوَادَةَ فِيهِ... وَ كَلَّمَا يَتَذَكَّرُ الصَّفْعَةَ الَّتِي أَسْقَطَتْ قَرَطَهَا، أَحْسَ بُوخْزِ الضَّمِيرِ لِأَنَّهَا فِي يَوْمِهَا بَكَتَ دُونَ أَنْ يَلْتَفَتَ إِلَيْهَا...» (القزويني، ۲۰۰۶: ۷۱).

از این رو می‌توان گفت محتوا و شکل اثر به خوبی با اهداف نویسنده مطابقت دارد، او در عقیده‌ی خود قائل به نقش دو طرفه‌ی زن و مرد است، بر این اساس نقش مشترکی برای زن و مرد در گره‌افکنی و گره‌گشایی در نظر می‌گیرد و با انتخاب زاویه‌ی دید منعطف، یکی در مرکز و دیگر را در حاشیه قرار نمی‌دهد و به هر دو شخصیت امکان حضور در روایت می‌دهد.

راوی رمان «ساق البامبو»، هوزیه شخصیت اصلی داستان است. نویسنده این رمان از زاویه‌ی اول شخص استفاده می‌کند. گاهی اوقات برای درک بهتر و عمیق‌تر سختی که فرد در دوره‌ای از زندگی‌اش متحمل می‌شود، بهتر است تا به زبان خودش بازگو شود. انتخاب این زاویه‌ی دید باعث می‌شود تا مخاطب از خطوط آغازین داستان با گوینده، احساس ارتباط و نزدیکی و دلسوزی داشته‌باشد و تا انتهای داستان، این ارتباط برقرار بماند، خود را به‌جای هوزیه در داستان گذاشته و اتفاقات زندگی، تلخی‌ها و اضطراب‌های او را تجربه‌کرده و از این طریق به خواننده، حس همذات‌پنداری دست دهد. گویا هدف نویسنده هم استفاده از همین همذات‌پنداری برای جلب تمامی هوش و حواس خواننده در جهت بیان نقدهای مورد نظرش و پذیرش این نقدها از سوی مخاطبان است:

«اسمي Jose. نَنْطَقُهُ فِي الْفَلِبِينِ، كَمَا فِي الْإِنْكَلِيزِيَّةِ، هُوَ زِيَّةٌ وَ فِي الْعَرَبِيَّةِ يَصْبِحُ كَمَا فِي الْإِسْبَانِيَّةِ، خَوْسِيَّةٌ وَلَكِنَّهُ يُنْطَقُ جُوزِيَّةً. أَمَّا هُنَا فِي الْكُوَيْتِ، فَلَا شَأْنَ لِكُلِّ تِلْكَ الْأَسْمَاءِ بِاسْمِي حَيْثُ هُو... عَيْسَى! أَنَا لَمْ أُحْتَرُ اسْمِي لِأَعْرِفَ السَّبَبَ. كُلُّ مَا أَعْرِفُهُ أَنَّ الْعَالَمَ كُلَّهُ قَدْ اتَّفَقَ عَلَيَّ أَنْ يَخْتَلِفَ عَلَيَّ» (السنعوسي، ۲۰۱۲: ۱۷).

راوی به دلیل تفاوت سطح اجتماعی پدر و مادرش از خانواده‌ی پدری طرد شده و آسیب‌های این عدم پذیرش و آشوب‌های زندگی‌اش را شرح می‌دهد؛ بنابراین صدای برخاسته از رمان القزويني، صدایی زنانه است تا توجه زنانی مانند خود را جلب کند اما صدایی که از رمان ساق البامبو به گوش می‌رسد، صدایی مردانه است. شاید به تصور نویسنده‌ی مرد، باید برای تغییر عقاید کهنه بی‌اساس اما مستحکم و قاطع، به‌طور حتم یک مرد به‌پاخیزد تا بتواند وجدان خفته‌ی افراد متعصب را بیدار کند و سخنش مورد پذیرش قرارگیرد. با این وجود هر دو نویسنده برای جلب همراهی و همذات‌پنداری و تأثیرگذاری بیشتر بر خواننده، برای بیان نقدها و پندهای خود، از زاویه‌ی دید اول شخص سودبرده‌اند، اما جنسیت شخصیتی که برای روایت‌گری داستان برگزیده‌اند (لیلا-هوزیة) متفاوت است و از طرفی تنوع زاویه‌ی دید در رمان قزويني در راستای نوع اندیشه و تفکر او در خصوص زنان است و زنان اگرچه در رمان سنعوسي، چالش‌زا هستند، اما صدای بلند شده در داستان، صدای شخصیت اول داستان است.

نتیجه‌گیری

بر اساس دستاوردهای این پژوهش، موضوع دو رمان، بررسی معضلی اجتماعی است که القزويني آن را در محدوده‌ی «خانواده» داستان‌پردازی نموده و با نگاهی به‌دور از افراط، سهم زن و مرد را در پایداری خانواده برای آنها ترسیم می‌کند و در عین حال نقش زن را اصلی می‌داند، اما السنعوسي در گستره‌ی وسیع‌تر «اجتماع»، به فقر و رفاه اقتصادی جامعه پرداخته که زنان نیز به‌عنوان جزئی از جامعه تحت تأثیر شرایط هستند. قزويني چه بسا به‌واسطه‌ی زن بودن و نگاه خاص خود به مسائل مهم حوزه‌ی همسری و مادری، هدف خود را بیان اهمیت خانواده و روابط زوجین قرارداد و تلاش کرده تا با نگاهی منصفانه خواننده‌ی خود را متوجه این نهاد مهم کند، اما نگاه السنعوسي فراتر و بیش از همه معطوف به مسائل اقتصادی و تضاد طبقاتی در جامعه است و نگاهی کلاسیک‌تر به مسائل دارد، در نتیجه‌ی نگاه نویسنده، در پیرنگ رمان «مطلقة من واقع الحياة»، زن و مرد به صورت اشتراکی در ایجاد گره‌افکنی و گره‌گشایی داستان سهیم‌اند، اما در «ساق البامبو»، اغلب گره‌ها به دست زنان داستان ایجاد و در نهایت با اقدام یک مرد گره‌ها باز و داستان به آرامش و سکون می‌رسد، از این‌رو زنان در دو اثر از نظر حضور محوری در داستان و اثرگذاری بر سیر حوادث، با یکدیگر متفاوت هستند و حضور زنان در رمان نویسنده‌ی زن به پایانی خوشایند (ازدواج دوباره‌ی لیلا و مصطفی با هم) و در رمان نویسنده‌ی مرد به پایانی ناخوشایند (یأس و سرخوردگی هوزیة از خانواده‌ی پدری و بازگشت به فیلیپین) می‌انجامد.

هر دو نویسنده برای بیان مفاهیم مورد نظرشان، راوی هم جنس خود و به صورت اول شخص برگزیده تا حوادث و دشواری‌های زندگی شخصیت اصلی داستان را بازگویی کنند؛ اما القزويني برای بیان ابعاد بیشتری از زندگی و روحيات شخصیت، راوی دانای کل را نیز به داستان وارد می‌کند که انتخاب این نوع زاویه‌ی دید از نشانه‌های زنانه‌نویسی است و زمینه‌ی مشارکت فعالانه‌ی مرد را نیز فراهم می‌کند.

تغییرات اجتماعی در ارتباط با جایگاه زنان، از یک طرف با انعکاس در محتوا، تصاویر جدیدی از آن‌ها را در نوشته‌های ادبی ایجاد کرده و از طرفی تأثیر نوع نگاه نویسندگان به موضوع در ساختار و شکل آثار بازتاب یافته‌است. تصویر خوله، تصویری متعادل از زن است که در عین ایفای نقش‌های همسری و مادری می‌تواند در جامعه نیز موفق باشد؛ زنان در برابر جامعه و خواسته‌های دیگران منفعل خود و دیگران اثرگذار هستند اما در اثر سنعوسی، زنان در برابر جامعه و خواسته‌های دیگران منفعل و تسلیم هستند و یا در عین داشتن قدرت تغییر، دچار بحران‌های عاطفی و شخصیتی هستند.

منابع و مآخذ

- أبوعلی، رجاء و حبیبی بردبری، اکرم (۲۰۱۹)، «سیمانیة الشخصية في رواية يطلبنی بالرقصة كاملة لمنی الشافعي»، *الأدب العربي*، دوره‌ی ۱۱، شماره ۱: ۱۱۱-۱۳۲. DOI: [10.22059/JALIT.2019.257565/611905](https://doi.org/10.22059/JALIT.2019.257565/611905)
- ایرانی، ناصر، (۱۳۶۴)، *داستان: تعاریف، ابزارها و عناصر*، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- آبرامز، مایر هوارد، (۱۳۹۳)، *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، ترجمه‌ی مهدی شهسواری، کرمان: خدمات فرهنگی.
- آبستفلد، ریمون، (۱۳۹۲)، *صحنه‌پردازی در رمان*، ترجمه‌ی عبدالله کریم‌زاده، تهران: سوره مهر.
- بی‌نیاز، فتح‌الله (۱۳۹۲)، *درآمدی بر داستان‌نویسی و روایت‌شناسی*، چاپ چهارم، تهران: افراز.
- بهرامی‌پور، نوشین و میرصیفی، راضیه‌سادات، (۱۳۹۹)، «واکاوی رمان مذکرات امرأة غیر واقعية سحر خلیفه بنابر نظریات قدرت محور میشل فوکو»، *مجله علمی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی*، دوره‌ی ۱۶، ش ۵۷: ۱۶۴-۱۴۱.
- پاینده، حسین، (۱۳۸۲)، *گفتمان نقد؛ مقالاتی در نقد ادبی*، تهران: روزنگار.
- _____، (۱۳۹۸)، *نظریه و نقد ادبی در سنامه‌ای میان رشته‌ای*، چاپ دوم، تهران: سمت.
- جمالی، زهرا، (۱۳۸۵)، *سیری در ساختار داستان*، تهران: همدا.
- الداهي، محمد، (۲۰۱۳)، *صورة الأنا و الآخر في السرد، القاهرة: روية*.
- دیکسون، فرانک ای و اسمیت، سارا، (۱۳۹۲)، *حرفه: داستان‌نویس*، ترجمه‌ی کاوه فولادی‌نسب و مریم کهنسال نودهی، چاپ دوم، تهران: زاوش.
- زارع برمی، مرتضی، (۱۳۹۷)، «نمودهای زنانگی و مردانگی در زنانه‌نویسی و مردانه‌نویسی»، *ادبیات پارسی معاصر*، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۲: ۹۹-۱۱۶. DOI: [10.30465/COPL.2018.3574.116-99](https://doi.org/10.30465/COPL.2018.3574.116-99)
- سلیمان، نبیل، (۲۰۱۸)، *فتنة السرد و النقد، الطبعة الرابعة، سورية: دارالحوار*.

السنعوسي، سعود، (۲۰۱۲)، ساق البامبو، بيروت: الدار العربية للعلوم ناشرون.

شميسا، سيروس، (۱۳۸۸)، نقد ادبي، چاپ سوم، تهران: ميثرا.

عباس، باسم محمد، (۲۰۱۸)، «الحضور النسوي في روايات السنعوسي: قراءة في الأنماط والعلاقات»، مجلة

بحوث كلية الآداب، المجلد ۲۹، العدد ۱۱۳: ۳۵۷-۳۷۹. DOI: [10/21608/SJAM.2018/144882](https://doi.org/10.21608/SJAM.2018/144882)

فتاحي، حسين، (۱۳۸۶)، داستان، گام به گام، تهران: صرير.

القزويني، خولة، (۲۰۰۶)، مطلقة من واقع الحياة، بيروت: دارالصفوة.

كاهه، عليرضا والآخرين، (۱۴۳۶)، «تعدد الأصوات في رواية الزيني بركات لجمال الغطيان»، اللغة العربية و

آدابها، السنة ۱۰، العدد ۴: ۶۰۳-۶۲۱. DOI: [10/22059/JAL-LQ.2015/54400](https://doi.org/10.22059/JAL-LQ.2015/54400)

كراچي، روح انگيز، (۱۳۹۴)، «چگونگی تأثیر جنسیت بر ادبیات»، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۷، شماره ۲:

DOI: [https://doi.org/10/22059/jwica.2015/57577](https://doi.org/10.22059/jwica.2015/57577). ۲۴۱-۲۲۳

توظيف عناصر القصة في الروايتين «مطلقة من واقع الحياة» و «ساق البامبو» في تصوير المرأة (دراسة مقارنة)

نرگس انصاري*¹

نيلوفر صحرانورد سياهمزگي²

المُلخَص

يرى النقاد النسويون أن الرجال ذوي النظرة الأبوية يقدمون صورة مختلفة للمرأة في رواياتهم، وعلى عكس الكاتبات فإنهم يؤكدون على أدوار معينة للمرأة، بالإضافة إلى هذا الاختلاف في المضمون، قد يتمثل الاختلاف في طريقة الاختيار و ترتيب عناصر الرواية أيضاً. بناءً على ذلك يحاول البحث الحالي دراسة روايتي كويتيين "خولة القزويني" بروايتها المعنونة بـ "مطلقة من واقع الحياة" و"سعود السنوسي" بروايته "ساق البامبو" بغض النظر عن الاختلافات البيئية والثقافية لهما عبر منهج وصفي تحليلي استكشافاً عن رؤية الذكر والأنثى في التعامل مع المرأة و انعكاسها في عناصر القصة نحو الموضوع والمضمون والحبكة ووجهة نظر الراوي. وفقاً لما تمخضت عنه هذا الدراسة من نتائج إنَّ لحضور النساء في الروايتين تأثيرات إيجابية وسلبية مختلفة على مجرى الأحداث وحبكة القصة، ونتيجة لذلك يؤدي وجودهن إلى نهاية سارة أو مُحزنة للأحداث. كما أن مضمون الرواية وشكله ينسجم بشكل جيد مع أهداف الكاتبتين، حيث إن الكاتبة تؤمن بالدور المزدوج للرجل والمرأة، كما ترى أنَّ لكل منهما دوراً مشتركاً في بناء الحبكة وحلها، ويُسمح لكلا الشخصيتين بالتواجد في السرد من خلال اختيار الراوي وجهات نظر مختلفة.

الكلمات الدليلية: صورة المرأة، عناصر القصة، خولة القزويني، سعود السنوسي، مطلقة من واقع الحياة، ساق البامبو.

¹ استاذة مشاركة بجامعة الامام الخميني الدولية

² ماجيسترة في فرع الأدب العربي في جامعة الامام الخميني الدولية (ره) في مدينة قزوین